

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Winter 2022 / 9-4
<https://doi.org/10.46868/atdd.280>

Kastamonu Kuva-yı Millîyesi ve Kastamonu'nun Kahraman Çocukları*

Ercan Çelebi*
ORCID: 0000-0003-0524-2757

Öz

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu, Müttefikler tarafından yer yer işgale uğramaya başlamıştır. Türk milleti bu işgallere boyun eğmemiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde istiklâl mücadelesine girişmiştir. Millî Mücadele dönemi olarak da bilinen bu dönem, Türk milletinin kadın-erkek, genç-ihtiyar, çoluk-çocuk mücadeleye bizzat iştirak ettiği fevkalâde bir dönem olmuştur. Kastamonu Mütareke sonrasında herhangi bir işgale uğramamasına rağmen, bu mücadeleye bizzat katılmış; özellikle İnebolu-Ankara hattından Batı Cephesi'nin ihtiyaç duyduğu silah ve cephaneyi sevk ederek, önemli bir tarihî görevi yerine getirmiştir. Bu çalışmanın amacı Kastamonulu çocuklarve gençlerin Millî Mücadele'ye olan katkısını ortaya koymaktır. Bu bakımdan çalışma, Kastamonu kent tarihî açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Millî Mücadele, Millî Mücadele'de Kastamonulu Çocuklar ve Gençler.

Gönderme Tarihi: 16/11/2022

Kabul Tarihi:25/12/2022

*Doç.Dr.,Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kastamonu-Türkiye,ecelebi@kastamonu.edu.tr.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÇELEBİ, E., "Kastamonu Kuva-yı Millîyesi ve Kastamonu'nun Kahraman Çocukları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s. 1307-1330.

Kastamonu's Participation in the Kuva-yı Milliye and Kastamonu's Hero Children

Ercan Celebi*
ORCID: 0000-0003-0524-2757

Abstract

After the Armistice of Mudros, Anatolia began to be occupied from place to place by the Allies. The Turkish nation did not bow to these invasions and started a struggle for independence under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. This period, also known as the period of the National Struggle, was an extraordinary period in which Turkish nation in person participated in the struggle between men and women, young and old, and children. Although Kastamonu was not invaded after the Armistice, she veya it personally participated in this struggle; He fulfilled an important historical task (mission) by sending the weapons and ammunition needed by the Western Front, especially from the İnebolu-Ankara line. The aim of this study is to reveal the contribution of the children and youth of Kastamonu to the National Struggle. In this respect, the study is considered important in terms of Kastamonu city history.

Keywords: Kastamonu, National Struggle, Children and Youth of Kastamonu in the National Struggle

Received Date: 16/11/2022

Accepted Date: 25/12/2022

*Assoc.Prof.Dr.,Kastamonu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Kastamonu-Turkey,ecelebi@kastamonu.edu.tr.

You can refer to this article as follows:

ÇELEBİ, E., “Kastamonu Kuva-yı Millîyesi ve Kastamonu’nun Kahraman Çocukları”, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1307-1330.

Giriş

1918 yılı itibariyle Kastamonu Vilayeti, merkez Kastamonu Sancağı ile birlikte Sinop ve Çankırı Livaları'ndan müteşekkildi.¹ 1922 yılı itibariyle Kastamonu Vilayeti'nin nüfusu Sinop ve Çankırı Livaları da dâhil olduğu halde 424.600 idi. Toplam nüfus içerisinde 12.000 kadar da Hıristiyan ahali bulunmaktaydı.² Birinci Dünya Savaşı sonrasında Vilayet genelinde iktisadî, sıhhî ve sosyo-kültürel bakımlardan görülen gerileme ve çöküntü dikkatleri çekmekteydi.³ Birinci Dünya Savaşı yıllarında seferberlik emri gereğince Kastamonu ve havalisinin insan ve diğer kaynakları kontrol altına alınarak cephelere sevk edilmişti.⁴ Savaşa katılanlar Mütareke sonrasında perişan bir şekilde önce İstanbul'a, sonrasında ise memleketlerine dönmeye başlamıştı. Her şeyden önce cepheden dönenler için bir maişet derdi başlamıştı.⁵ Kastamonu Sıhhîye Müdürü Kemal Bey'in Sıhhîye ve Muavenet-i İctimaîye Vekâleti'ne sunmuş olduğu rapora göre halk, Milli Mücadele yıllarında "*karnını ekmekle doyurmaktaydı*" ve "*tek çeşit beslenmelerinden dolayı mide ve bağırsak hastalıklarından kurtulamamaktaydı*".⁶ Uzun süren harp yılları frengi, sıtma, verem ve kolera gibi hastalıkların yaygınlaşmasına da sebep olmuştu.⁷ Mütareke sonrasında Kastamonu ve havalisinde asayiş de yer yer bozulmuştu. Bölgedeki asayiş olaylarının temelinde Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olması ve devlet otoritesinin zayıflaması gelmekteydi. Eşkiyalık olayları daha çok sarp ve ulaşımın zor olduğu Tosya, İnebolu ve Küre bölgelerinde

¹ Merkez Kastamonu Sancağı'na İnebolu, Safranbolu, Taşköprü, Cide, Daday, Tosya ve Araç; Çankırı Sancağı'na Çerkeş; Sinop Sancağı'na ise Gerze, Boyabat ve Ayancık kazaları bağlı bulunuyordu. Bkz. *Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, 1333-1334/1918, Hilâl Matbaası, 1334, s. 666-673.

² Kemal, *Türkiye'nin Sıhhî ve İctimaî Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti*, Öğüd Matbaası, Ankara 1338, s. 5.

³ Vilayet genelindeki bu gerileme ilk defa resmî ağızdan Kastamonu Valiliği tarafından Vilayetin genel durumu ve ihtiyaçları üzerine hazırlanan 18 Eylül 1880 tarihli bir lâyhada belirtilmişti. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK.UM.3.19; Esat Aktaş, "18 Eylül 1880 Tarihli Bir Layihaya Göre Kastamonu Vilayeti", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, 2015, s. 223-239.

⁴ Rahmi Çiçek, "Kastamonu: Birinci Dünya Savaşında Bir Osmanlı Kenti", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th Symposium of the International Committee of pre-Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb (2008)*, C. I, Berlin 2010, s. 121-135.

⁵ Hüsnü Açıköz, *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Türk Ocakları Yayını, Kastamonu 2019, s. 13-14.

⁶ Kemal, a.g.e., s. 18.

⁷ Kemal, a.g.e., s. 18; Şennur Şenel, "19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2015, s. 256-274; Erol Karcı, "Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi'ne Dair Bazı Tespitler", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 39, 2019, s. 461-483.

görülmekteydi.⁸ Diğer yandan yolların güvenli olmaması, polis ve jandarma teşkilâtının yetersizliği, savaş yıllarında erkeklerin büyük bir kısmının cepheye gitmesi, suç olaylarını artırmıştı.⁹ Diğer taraftan asker firarîleride asayiş ve güvenliği tehdit etmekteydi.¹⁰ Kastamonu ve havalisinde bulunan Rum ve Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nın sonucundan memnun görünüyorlardı. İngiliz Yüzbaşısı Senlich'insilah aramak maksadıyla Kastamonu'ya gelişi, Ermeni ve Rumları şımartmış; kendilerine Türkler tarafından kötülük yapıldığı anlatılarak, Türklerin elinden kurtarılmalariistenilmişti.¹¹ Rumların ve Ermenilerin bu şımarık hareketleri karşısında Kastamonu halkı “*dişlerini, güçlerinin yettiği kadar sıkarak soluyorlar, hükümeti bu kadar alçaltmaya katlandığı için açıktan açığa lanetliyorlardı*”.¹²

Mütarekeden sonra Vilayet merkezinde bulunan Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları “*sıcağı görmüş yılanlar gibi canlanmışlardı*”.¹³ Bu sırada Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nınVilayet merkezi ile İnebolu, Daday, Araç, Tosya, Taşköprü, Sinop, Boyabat, Çankırı, Çerkeş, Ilgaz ve Bartın'da şubeleri bulunuyordu.¹⁴Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kastamonu İttihat ve Terakki Şubesi ile rekabete girişmiş bulunan Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları, Mütareke'den sonra ise yayın organları olan *Zafer* gazetesi vasıtasıyla milletin benliğine ve varlığına dil uzatmaya başlamışlardı.¹⁵ Mütareke sonrasında ilk işgaller ve kötü gidişata dair işitilen haberler ise halkın maneviyatını derinden etkilemişti. Halkın farklı katmanlarının içinde buldukları halet-i ruhîye, büyük bir manevi çöküntüyü ortaya koymakla birlikte, halk inancını korumaktaydı. Köylü ve şehirli halkın büyük bir kısmı ise kendilerini genç aydınlara, hocalara, ağalara ve cephelerde kahramanlıklarıyla tanınan komutanlara bağlamış bulunuyordu. Gerçekte Kastamonu'da İstanbul Hükümeti'ne taraftar olanlar halk değil, hükümet dairelerinde görevli vali ve bir kısım memurlardan ibaretti.¹⁶ Bütün yukarıda sayılan olumsuzluklara rağmen Kastamonu, tarihî ve fikrî amiller bakımından Millî Mücadele'ye hazırды.

⁸ Kastamonu, 25 Eylül 1336. Nitekim Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen 12 Ağustos 1335 (12 Ağustos 1919) tarihli bir telgrafta, Vilayet dâhilinde ibraz-ı faaliyet ettikleri Jandarma Müfettiş-i Umûmiliği'nden bildirilen üç çetenin seri'an tenkili bildirilmekteydi. Bkz. BOA, DH.KMS.54.53.

⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ.13.62. Örneğin sadece 1919 yılı Nisan ayı içerisinde Kastamonu ve havalisinde 146 hırsızlık olayı meydana gelmişti. Bkz. BOA, DH.EUM.AYŞ.13.35.

¹⁰ Kastamonu ve Ankara Vilayetleri ile Kayseri Mutasarrıflığı'na gönderilen 15 Şubat 1335 tarihli bir telgrafta af kararname gereğince firarî ve bakâyalar hakkında belirlenen sürenin sonra ermesine rağmen çok az kimsenin müracaat ettiği ve şekâvetin devam ettiği, hatta terhis edilen efradın bile yollarda soyulduğu, bu sebeple firarîlerin derdestinden bahisle asayişin muhafazası istenilmekteydi. Bkz. BOA, DH.İ.UM.19.1.

¹¹ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 16.

¹² H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 16; Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı (İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı)*, Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2018, s. 15.

¹³ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁴ Hacer Göl, “*Millî Mücadele Döneminde Hürriyet ve İtilâf Fırkası*”, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 64-65.

¹⁵ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 14; N. Peker, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁶ N. Peker, *a.g.e.*, s. 12-13, 71.

1-Kastamonu'nun Kuva-yı Millîye'ye İltihâkı

Mütareke'nin ilânından hemen sonra Kastamonu valiliğine 28 Aralık 1918'de İbrahim Bey atandı.¹⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından sonra Kâzım Beyin (Dirik) tavsiyesi ile güvenilir valiler listesine alınan İbrahim Bey'e, şifre telgraflar ile talimatlar verilmeye başlandı. Nitekim 28 Mayıs 1919'da Havza'dan kendisine gönderilen ilk telgrafta “devlet erkânının itimat telkin eden kişilerle birleşerek el altından teşkilatlanması” isteniliyordu. Vali İbrahim Bey bir taraftan ildeki İstanbul Hükümeti yanlılarının lideri konumunda bulunan Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi ile iyi geçinmeye çalışırken, diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgrafları Defterdar Ferit Beyin önderliğini yaptığı Kuva-yı Millîyeci'lere vermektedir.¹⁸ Şeyh Ramiz Efendi'nin durumu İstanbul'a bildirmesi ve Kastamonu'nun Kuva-yı Millîye'ye iltihakı tehlikesi karşısında Vali İbrahim Bey önce İstanbul'a davet edilmiş,¹⁹ sonrasında ise tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmişti.²⁰ Vali İbrahim Bey'in Kastamonu'dan ayrılmadan önce yapmış olduğu en önemli iş, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Tatlızâde Nuri Bey ve Emekli Binbaşı Zeki Bey'i Sivas'a göndermek oldu.²¹

Vali İbrahim Bey Kastamonu'dan ayrılmadan önce yerine Jandarma Alay Kumandanı Osman Nuri Bey'i vekil olarak bıraktı.²² Osman Nuri Bey Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi'nin etkisi altında bulunduğundan, Heyet-i Temsiliye'den gelen telgrafları, Sivas Kongresi Kastamonu temsilcisi Tatlızâde Nuri Bey'e değil, muhaliflere vermektedir.²³

Bundan sonraki süreçte Kastamonu'nun Kuva-yı Millîye ile birleşmesinin komşu iller ve yurt genelinde yapacağı olumlu tesiri takdir eden Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'dan olağanüstü yetkilere sahip bir subayın Kastamonu'ya gönderilmesini istedi. Bu talimat üzerine Ali Fuat Paşa, Albay Osman Bey'i Kastamonu'ya gitmek üzere görevlendirdi.²⁴ Vali Vekili Osman Nuri Bey, Fırka Kumandanı Mustafa ve Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi ise Kastamonu'ya gelecek olan Albay Osman Bey'in

¹⁷ Mustafa Eski, *Kastamonu Valileri (1838-200)*, Kastamonu Valiliği, Ankara 2000, s. 94-96.

¹⁸ N. Peker, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁹ İstanbul'dan Vali İbrahim Bey'e gönderilen 2 Ağustos 1919 tarihli telgrafta “Ahval-i Vilayet hakkında izahat alınmak üzere münasib bir zatı vekil ederek seri'anDersa'adet'e azimetleri muktezadır” denilmekteydi. Bkz. BOA, DH.KMS.52.1.

²⁰ Rahmi Çiçek, “Millî Mücadele'de Batı Karadeniz”, *Türkler*, C. 15, Ankara 2002, s. 1140.

²¹ N. Peker, *a.g.e.*, s. 45.

²² Vali İbrahim Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen 2 Ağustos 1919 tarihli telgrafta “mucib-i emr-i âli Jandarma Alay Kumandanı Osman Bey ba-tevki İnebolu tarikıyla hareket olunduğu marûzdur” denilmekteydi. Bkz. BOA, DH.KMS.54.30.

²³ N. Peker, *a.g.e.*, s. 57-58.

²⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953, s. 193.

tutuklanmasını emrini almış bulunuyorlardı.²⁵ 16 Eylül 1919'da Kastamonu'ya gelen Albay Osman Bey, İstanbul Hükümeti yanlısı Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi, Mıntıka Kumandanı Mustafa Bey ve Alay Kumandanı Şerif Beylerin marifetiyle tutuklandı. Durumdan haberdar olan Kuva-yı Milliyeci'lerin önderi Defterdar Ferit Bey ile Makineli Tüfek Bölük Kumandanı Üsteğmen Şevket Beyin 16/17 Eylül gecesi başlattıkları hareketle, Albay Osman Bey tutuklu bulunduğu yerden kurtarıldı.²⁶ 16/17 Eylül gecesi hadiseleri, Kastamonu'nun Kuva-yı Milliye ile birleşmesindeki en önemli olaylardan biridir. Aynı gece Kastamonu'nun Kuva-yı Millîye ile birleştiğine dair bir beyanname hazırlandı.²⁷

Daha sonra Albay Osman Bey'in teklifi üzerine vali vekilliği görevine atanan Defterdar Ferit Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emir üzerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu'da teşkilatlanması hususundaki çalışmalarını başlattı. Kısa sürede Cemiyet'in Kastamonu Şubesi kurularak, Merkez Heyeti oluşturuldu.²⁸ 18 Eylül 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kastamonu Şubesi'nin kurulmasından sonra, Vilayetin geneli Cemiyet'in kontrolü altına girmiş oldu.²⁹ Daha sonra 19 Ekim 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kadınlar Şubesi kuruldu.³⁰ Millî Mücadele yıllarında Kastamonu, özellikle Batı Cephesi'nin insan kaynağını sağlayan önemli bir merkez oldu. Diğer taraftan Batı Cephesi'nin ihtiyaç duyduğu silah ve cephaneye Kastamonu Menzil Bölge Müfettişliğinin faaliyetleri sonrasında İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Ankara güzergâhıyla sevk ve nakledildi.³¹

Kastamonu ahalisi, isyanlara ve işgâllere karşı da tepkisini koymaktan çekinmedi. Şeyhü'lislâm Dürrizâde Abdullah Efendi'nin fetvasına karşı, Anadolu müftüleri tarafından yayınlanan karşı fetvanın altında, Kastamonu ve havalisinden 24 müftünün imzası vardı.³² Hilâfet Ordusu adı altında toplanan bir takım serseriler Bolu, Düzce ve Gerede taraflarında

²⁵ N. Peker, *a.g.e.*, s. 59.

²⁶ R. Çiçek, Millî Mücadele'de Kastamonu, s. 1140. Miralay Osman Bey, gelişmeleri Mustafa Kemal Paşa'ya şu şekilde bildirmiştir: “Bugün Kastamonu'ya geldim. Hükümet-i Merkeziye'nin adamları, vali vekili ve jandarma kumandanının dessaslığı ile hanemde tevkif edildim. Timsal-i hamiyet olan zabitanımızın himmetleri ile şimdi kurtuldum. Bende Vali Vekilini ve Jandarma Kumandanı'nı tevkif ettirdim. Telgrafhaneyi işgâl ettim”. Bkz. A. F. Cebesoy, *a.g.e.*, s. 193.

²⁷ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 20; N. Peker, *a.g.e.*, s. 58-68.

²⁸ Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Şubesi Heyet-i Merkeziyesi'nde Şeyh Ziya Efendi (Reis), Eski Mebuslardan Şükrü Efendi (Reis-i Sâni), Eski Vilayet İdare Meclisi Başkâtibi Besim Bey (Kâtip), Hukuk mahkemesi Reisi, Yusuf Ziya Efendi, Ulemadan Hacı Mümin Efendi, Tavukçuzâde Ahmet Efendi, Akdoğanlızâde Mehmet Ali Efendi, Memleket Hastanesi Operatörü Ali Bey ve Mülâzim-i Evvel Remzi Efendi bulunmaktaydı. Bkz. H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 22.

²⁹ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 48; N. Peker, *a.g.e.*, s. 89.

³⁰ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 50; N. Peker, *a.g.e.*, s. 97.

³¹ *Türk İstiklâl Harbi, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, C. 7, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara 1975, s. 416; Mehmet Evsile, *Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri*, Amasya 1997, s. 9, 47.

³² H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 37; N. Peker, *a.g.e.*, s. 161-162.

faaliyet göstermiş, hadiseler Safranbolu'ya kadar yayılmıştı.³³ Safranbolu hadiseleri Kastamonu'dan gönderilen askerî birlikler ve gönüllü alaylar tarafından bastırıldı.³⁴ İzmir'in işgali üzerine 19 Mayıs 1919 günü millî matem günü ilân edildiği gibi, 16 Mayıs 1919 günü halk, okullar, askerler, sivil memurlar, medreseler, hocalar ve şeyhlere varıncaya kadar toplanan ahali, tertiplenen miting ile işgalleri protesto etti.³⁵ Yine Antep, Urfa, Maraş ve havalisinin Fransızlarca işgali, Nasrullah Meydanı'nda toplanan binlerce Kastamonulu tarafından protesto edildi.³⁶ İstanbul'da İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri siyasi temsilcilerine gönderilmek üzere protesto telgrafları hazırlandı.³⁷ Ayrıca 10 Aralık 1919'da köylü ve şehirli binlerce kadının iştiraki ile Kız Muallim Mektebi bahçesinde bir miting yapılarak İzmir, Antep, Maraş ve Urfa'nın işgali protesto edildi. Bu miting ilk kadın mitingi olarak tarihe geçti.³⁸

Diğer taraftan Millî Mücadele yıllarında Kastamonu'da kurulan bir takım dernekler, halkın bilinçlendirilmesi ve ordunun ihtiyacı olan malzemelerin toplanması hususunda önemli katkılar sağladı. İnebolu Gençler Mahfili, Kastamonu Gençler Kulübü, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Kastamonu İlim Derneği, Himaye-i Etfal Cemiyeti, İçki ile Mücadele Cemiyeti, Cide Evlendirme Cemiyeti, Himaye-i Ahlâk Cemiyeti ve İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası Millî Mücadele yıllarında Kastamonu'da faaliyet gösteren cemiyetler arasında yer aldı.³⁹

2-Millî Mücadele'de Kastamonu'nun Kahraman Çocukları

Millî Mücadele yıllarında Türk çocukları millî bilinç ve sorumluluk şuuru içerisinde Anadolu'nun pek çok yerinde, özellikle işgal bölgelerinde kahramanlık destanı yazdılar. Örneğin Antep'li Kebapçı Said Ağa'nın oğlu Mehmet, Şahin Bey'in oğlu Hayri, Şehit Yolağasının oğlu Mehmet Ali, Arzuhalci Ali Efendi'nin oğlu İsmail, Tarsuslu Mehmet, Urfalı Bozan, Maraşlı Ali ve Adanalı Mehmet bunların en meşhuru ve isimleri bilinenleridir. Bunlar

³³ Günay Çağlar, "Kuvâ-yı İnzibatiye", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 15, 1995, s. 343-366.

³⁴ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 37; N. Peker, *a.g.e.*, s. 161-162.

³⁵ Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (Kastamonu 19-21 Ekim 1988)*, Ankara 1989, s. 135; Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, C. 15, Ankara 2002, s. 726-743.

³⁶ Şahingöz, *Millî Mücadele'de Kastamonu*, s. 136.

³⁷ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 27.

³⁸ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 27; Mustafa Eski, *20. Yüzyılda Kastamonu Kadınları*, Önder Matbaacılık, Ankara 2008, s. 44-49; Mustafa Eski, "Kastamonu'da Yapılan İlk Kadın Mitingi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 27, Ankara 1994, s. 653-662.

³⁹ H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 52-61; R. Çiçek, *Millî Mücadele'de Kastamonu*, s. 1164-1171; Faruk Söylemez, "Millî Mücadele Döneminde Kastamonu'da Kurulan Cemiyetler", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 14, 1994, s. 243-254.

11-12 yaşlarındaki çocuklardı.⁴⁰ Kastamonulu çocuklar da cepheye giderek, silah ve cephane sevkiyatına katılarak, halkta millî bilinç ve şuur oluşturmaya dönük düzenlenen çeşitli konferans ve müsamerelere iştirak ederek, Millî Mücadele'ye katkı sağladılar. Bu çocukların çoğu mektepli idi.

Kastamonulu çocuklardan bir fiil cepheye giderek savaşa iştirak edenler hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bunun için asker celbi, şubelerin şehit ve zaiyat durumlarını içeren Ahz-ı Asker Kalem Riyaseti Şifre-i Mevrude Defterleri,⁴¹ Vefâyâta Mahsus Vukû'at Defterleri⁴² ve Künye Defterleri⁴³ üzerinden daha detaylı çalışmalar yapmak lüzumu vardır.

Kastamonu'da I. Dünya Savaşı'nda destan yaratmış iki önemli okuldan biri 1915 yılında açılmış olan İnebolu Ticaret İdadisi, diğeri ise merkez Mekteb-i Sultani'sidir. İnebolu Ticaret İdadisi'nin son sınıf öğrencileri I. Dünya Savaşı'nda askere alınmış, cepheden dönen olmamış ve bu yüzden okul 1918 yılında öğrencisizlik nedeniyle kapatılmıştır. Yine Mekteb-i Sultani 1911'de 64 öğrenci mezun vermesine rağmen, 1912-1913, 1916-1918, 1920-1921 yıllarında süre gelen savaşlar sebebiyle hiç mezun verememiştir.⁴⁴

Millî Mücadele yıllarında Kastamonu herhangi bir işgale uğramamasına rağmen, cepheye asker sevk etmeye devam etti. Bu konuda Kastamonu'da gayr-i resmî bir seferberlik ilân edildi. Nitekim Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kastamonu Şubesi'nce 5 Ağustos 1920'de yayımlanan beyanname ile halk askerî talim ile Cuma günleri namaz çıkışı resmigeçide davet edildi. Askerî talimlere alınacaklar arasında 15 yaş üzeri çocuklarda bulunmaktaydı.⁴⁵ 15 yaş üzeri gençler, her Cuma günü bu talimlere katılarak askerlik sanatını birliklerine gitmeden öğrenmiş oldular ve dönemin millî heyecanını yaşadılar.

Bu dönemde zaman zaman mektep talebelerinin gönüllü olarak cepheye gitmek istediklerine dair Kastamonu Ahz-ı Asker Kalemî'ne istidalar verdiklerine şahit olunmaktaydı. Örneğin Mekteb-i Sultani onuncu sınıf talebelerinden 7 numaralı Hüseyin Efendi ile 111

⁴⁰ Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Türk Çocukları ve Bir Destan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIII, S. 37, 1997, s. 249-263.

⁴¹ Nuri Köstüklü, "8. Fırka Ahz-ı Asker Kalem Riyaseti 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defterine Yansıyan Millî Mücadele'de Uşak ve Civarı ile İlgili Belgeler", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu (Uşak 02-04 Ekim 2012)*, C. I, Ankara 2014, s. 1-18.

⁴² Nuri Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı Sosyal Tarihinin Yeterince Bilinmeyen Önemli Bir Kaynağı: "Vefâyâta Mahsus Vukûat Defterleri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XII, S. 24, 2017, s. 19-29.

⁴³ Nuri Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı'nda 12. Osmanlı Otomobil Kolu'na Ait Efrad Künye Defteri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXIV, S. 98, 2018, s. 41-126.

⁴⁴ Hüseyin Akın, "Kastamonu'nun Çanakkale Kahramanları", *Yeni Türkiye*, S. 65, Ankara 2015, s. 1169; R. Çiçek, *Kastamonu: Birinci Dünya Savaşında Bir Osmanlı Kenti*, s. 126.

⁴⁵ "Cuma Günkü Tezahurat-ı Milliye", *Açıksöz*, 9 Ağustos 1336, s. 2; H. Açıksöz, *a.g.e.*, s. 46-47.

numaralı Fuat Efendi, bir istida ile İzmir Cephesi'ne gönüllü olarak gitmek istediklerini bildirmişler ve Kumandan Osman Beyin tavassutunu talep etmişlerdi. Kumandan Osman Bey talebelere iltifatla, tahsillerine devam etmelerini ve cehaletle mücadele etmelerini kendilerine nasihat etmişti.⁴⁶

Yine Millî Mücadele yıllarında çoğu mektepli, seferberlik emri gereğince ihtiyat zabiti olarak cepheye alınmıştı. Bunlar tahsillerini yarıda bırakmış olan çocuklar ve gençlerdi. Bunlardan Mekteb-i Sultani onuncu sınıf talebelerinden olup ihtiyat zabiti olarak cepheye bulunan Halit Efendi'ye tahsilini tamamlamak üzere izin verilmiş, fakat daha sonra Halit Efendi mektebe başlar başlamaz bir yanlışlık eseri olarak yeniden cepheye celp edilmiştir. Halit Efendi tarafından konuyla ilgili olarak Fırka Kumandanlığı'na bir mektup yazılmış olmalı ki, kendisine mektebe devam etmek şartıyla altı ay izin verildiği bildirilmiştir. Fırka Kumandanlığı'ndan Halit Efendi'ye bu hususta gönderilen cevabî mektupta aşağıdaki satırlara yer verilmiştir:⁴⁷

"27 Mart 1338 (27 Mart 1922)

*Mektubunuzu aldım. Tahsilinize devam etmek şartıyla verilen altı ay izinden tamamen istifade etmeliğinizizitensib ettim. Keyfiyeti Kastamonu Ahz-ı Asker Şubesi Riyaseti'ne yazdım. Hükümetin maarifi tenmiye hususundaki emelinin sadık bir mürevvici olmanızı temenni ederim oğlum.
Fırka Kumandanı".*

Diğer yandan Kastamonulu çocuklar İnebolu-Ankara Hattı'nda gerçekleştirilen silah ve cephaneye sevkiyatında da ön saflarda yer almışlardır. Resmî kaynaklara erişilememesi, Kastamonulu çocukların özellikle silah ve cephaneye sevkiyatında gösterdikleri çaba ve gayretlerin ortaya konulmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte sevkiyat işlerinin gerçekleştirildiği Kağnı Kolları'nda kadın ve erkeklerle birlikte 14-18 yaşlarındaki çocukların da yer aldıkları bilinmektedir.⁴⁸

Nurettin Peker eserinde bu konuya ilişkin biraz daha detaylı bilgi vermektedir. Nitekim Yunanlılar İnebolu-Ankara hattı üzerinden silah ve cephaneye sevkiyatı yapıldığını tahmin etmekteydiler. Bu sebeple 9 Haziran 1921'de Yunan zırhlıları Kılıkış ve Panter İnebolu önlerine gelmişler ve karaya çıkan Yunan yüzbaşısı kaymakamlığa bir ultimatoma vererek iki saate kadar silah ve cephanenin teslimi ile kayıkların tahribini istemişti. Türk heyeti "*biz yetkili değiliz, hükümete ve ahaliye duyurunuz. Ankara'ya bildiriniz. Biz vatanımızı müdafaa*

⁴⁶ "Aşk-ı Vatan", *Açıksöz*, 7 Kânunuevvel 1335, s. 2.

⁴⁷ "Ordumuzun Maarifperverliği", *Açıksöz*, 16 Nisan 1338, s. 2.

⁴⁸ Rahmi Çiçek, "Ankara Hükümeti'nin Dünya'ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu", *Atatürk Yolu*, C. 5, S. 20, 1997, s. 402-403.

ederiz”cevabını vermişlerdi. Mevki Kumandanı Nidai Bey ile heyet ve kaymakam telgrafhaneye giderek durumu, Kastamonu ve Ankara ile görüşmüşlerdi. Bundan sonra alınan karar “*eyy ahali mallarınız, evleriniz emniyete alınmıştır. Canınızı emniyete almak için İkiçay mevkiine gidilecektir. Hastalar, gebeler, araba ile gideceklerdir. Evlerde ateş bırakılmaması ilân olunur*” sözleriyle halka duyurulmuştu. Şehrin bombardıman edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalınmasına rağmen, Kayyum Ahmet Efendi “*eyy ahali eyyyy! düşman top atacakmış, İkiçay’a giden erkek, kadın, çocuk, herkes Allah’ını seven çarşıdan silah cephaneye alsın götürsün boş gitmesin*” diye bağırıyordu. Bunun üzerine hanlarda bulunan at arabaları hastaları, çocukları ve gebe kadınları taşımaya başladılar. Sağlam kadın ve erkekler depolara giderek sandıkları kırdılar ve götürebildikleri kadar silah ve cephaneyi aldılar. Gençler ikişer üçer sefer yaptılar. Yetişkin çocuklar taşıyabildiği kadar kendilerinden uzun tüfekleri kaptılar. Top mermileri ve bombalar ise araba ve hayvanlarla taşınmaktaydı. Çocukların silah ve cephaneye taşımadaki yarışlarını ise Peker şu satırlarla anlatmaktaydı:⁴⁹

“Bir kişinin taşımayacağı kadar ağır olan cephaneye sandıkları askerler, zabıtlar tarafından kırılıyor çinko kutular içinden çıkan üç beş kiloluk cephaneyi daha ilkokul çağına girmemiş dört beş yaşındaki çocuklar bile alıyorlar, taşıyorlar. Fakat taşıyacakları yer iki kilometreden fazlaca. Kan ter içinde yorulmuşlar, oturmuşlar. Peki, ne yapalım? Yollarda bunlara acıyan analar, babalar, büyükler ellerinden almak, kendi yüklerine katmak istiyorlarsa da; çocuklar ağlıyorlar. Biz taşıyacağız, diye vermiyorlar. Yorgun argın yine yürüyorlar, taşıyorlar. Anasından kahraman doğmuş bu deniz çocuklarının gelecek nesillere destan olan bu hallerini filme alacak bugünün makineleri o gün olsaydı. Şairlerimiz yol boylarında, kayık başlarında bulunsaydı!”

Kastamonulu çocukların Millî Mücadele yıllarındaki kahramanlıklarını sadece çocuk yaşta cepheye gitmeleriyle sınırlandırmak doğru olmaz. Kastamonulu çocuklar her şeyden önce yüksek bir vatan sevgisine ve millî bilince sahiptiler. Onlar Millî Mücadele yıllarında resmî hüviyete sahip heyetler ve zevatın Kastamonu’da karşılanması törelerinde deaktif olarak yer aldılar. Bilindiği üzere bu dönemde İnebolu, Ankara Hükümeti’nin dünyaya açılan bir penceresi konumundaydı. Azerbaycan ve Buhara Heyetleri gibi resmî heyetler⁵⁰ ile Anadolu’ya geçmek isteyen yerli ve yabancı pek çok zevat, İnebolu-Ankara güzergâhını

⁴⁹ N. Peker, a.g.e., s. 326.

⁵⁰ Mehmet Serhat Yılmaz-Emine Pür, “Millî Mücadele Dönemi’nde Buhara Heyetinin Kastamonu’dan Geçışı (1921), I. Milletlerarası Türkiye-Özbekistan Münasebetleri Sempozyumu (8-10 Kasım 2018/Kastamonu), Kastamonu 2018, s. 241-249; Mehmet Serhat Yılmaz, “Azerbaycan İlk Sefaret Heyeti’nin Kastamonu’dan Geçışı (8-10 Ekim 1921)”, I. Milletlerarası Türkiye-Azerbaycan Münasebetleri Sempozyumu (12-14 Mayıs 2016), Kastamonu 2016, s. 319-324.

kullanmışlardır.⁵¹ Kastamonu'ya gelen resmî heyetler ve resmî hüviyete sahip kişiler Şeker Köprü ya da Kışla önünde karşılanmışlar ve bu karşılama törenlerinde mektepli talebelerde hazır bulunmuşlardır. Kimi karşılama törenlerinde mektep talebelerinden konuşma yapanlara ve mekteplilerin hissiyatını ortaya koyanlarada şahit olunmuştu.

Kastamonu Valiliği'ne tayin olunan Cemal Bey için tertiplenen karşılama töreninde, Mekteb-i Sultani talebelerinden 4 numaralı Muhtar Nail Efendi'nin yapmış olduğu konuşma, bu bakımdan kayda değerdir. Vali Cemal Bey'in Şeker Köprü'de Defterdar Ferit Bey, Fırka Kumandanı Miralay Osman Bey, Polis Müdürü Halil Bey ve Sıhhîye Müdürü Ferruh Niyazi Bey tarafından karşılanmasının ardından bütün memur, halk ve mektep talebelerinin hazır bulunduğu Kışla Meydanı'na gelinmiş ve burada bir resmî karşılama töreni yapılmıştır. Mekteb-i Sultani talebelerinden 4 numaralı Muhtar Nail Efendi, bütün mektep talebelerinin hislerine tercüman olmak üzere şu konuşmayı yapmıştır:⁵²

"Vali-i Âlişânımız!

Saf ve masum hislerle sizi istikbâle gelen ve şimdi huzurunuzda safbeste-i tekrimve ihtiram olan ilim ve irfan ordusu evlatlarınız namına söylüyorum:

-Hoş geldiniz, safa geldiniz muhterem Valimiz!

Sizin teşriflerinizle bugün, yüzlerimiz güldü; sinelerimiz iftihar ile kabardı; gönüllerimiz ümit ile doldu.

Esasen bize, bizlere diyorlar ki:

-Vatanın yegâne ümidi sizsiniz. Büyüdüğünüz zaman dininize, milletinize hizmet edecek, Türklüğün, Müslümanlığın şan ve şerefini yükselteceksiniz. Bize hep böyle diyorlar! Millet, bizi dört gözle bekliyormuş, saf vicdanlı, temiz yürekli, münevver, mütedeyyin, fedakâr gençleri Türklük arıyor, Müslümanlık gözlüyormuş. Siz ki, Türklüğün kırılmaz bir azim-i celadete, Müslümanlığın sönmez bir nur-i imana malik olduğunu bütün cihana ispat eyleyen Kuva-yı Milliye'nin vali-i valâşanısınız. Sizin dahi yed-i kudretinizde Türklüğün sükût ve muhabbeti vardır. Sizin dahi gönüllerinizde Müslümanlığın sönmeyen ışıkları parlıyor. Sükût ve muhabbetinizle bizleri koruyunuz, sönmeyen nurlarınızla bizleri aydınlatınız. Biz bütün milletle beraber ilim ve irfana susamış, terakki ve tealiye susamışız. Yed-i müriüvvetinizle bize, bu medeniyet kevserini, bu hidayet ve inayetzemzemini-Allah için olsun-sununuz. Eğer bu ilim ve irfan ordusu sizin müfit ve

⁵¹ İnebolu güzergâhını kullanarak Ankara'ya gidenler arasında Tunalı Hilmi Bey, Eşref Edip Bey, Rıza Nur Bey, Yusuf Kemal Bey, Mehmet Akif Bey, Tevfik Rüştü Bey, Bekir Sami Bey, Topal Osman Ağa, Ali Fuat Paşa, Mehmet Emin Bey, Yusuf Akçura, Yakup Kadri, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Hakkı Bey, Mustafa Necati Bey, Aka Gündüz, Fazıl Berki Bey, Ahmet Emin Bey, Ruşen Eşref Bey, Hamdullah Suphi Bey ve Kâzım Karabekir Paşa, gibi pek çok tanınmış isim vardır. Bkz. Mustafa Eski, "Mütareke Sonrasında Kastamonu'ya Gelen Önemli Kişiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 45, 1999, s. 1039-1088.

⁵² "Muvasalât-ı Vilayetpenahi", *Açıksöz*, 23 Teşrinisani 1335, s. 1.

müsemmer teşebbüsünüze, teşebbüslerinizle canlanır, asrî mefkûrenizin güneşleriyle aydınlanırsa, o zaman, sizin o mübeccelmevkiiniz, bütün bu ilim ordusunun omuzları ve başları üzerinde serir-i ara-yı ihtişam olacaktır.

Ey Vali-i Âlişân!

Biz riyadan anlamaz, yalancılık bilmez, masûm ve saf çocuklarız, kalplerimiz kirli değil, temizdir. Temiz gönüllerin duasını ise Mevla kabul eder. İşte hep bir ağızdan dua ediyoruz:

-Ey Allah'ım, sen memleketin saadet ve selâmetine, hars-ı millînin tekâmül ve inkişâfına ve bilhassa ittihad-ı millînin takviyesine masrûf olacak bütün mesaisinde muhterem Valimize zahir ol ve yardım eyle. Ey Allah'ım; ta ki yüzlerimiz gülsün, ta ki Türklüğün ve Müslümanlığın yüzü gülsün Ey Allah!"

Bu konuşmanın ardından Vali Cemal Bey, masum kalplerden kopan duaların bargâh-ı İlahî'de kabul olacağını belirterek, mektep talebelerine her hususta yardımcı olacağını ifade etmiştir. Mektepli çocuklar bu karşılama törenleri münasebetiyle tören, protokol ve teşrifat kurallarını yakından öğrenmişler, dönemin heyecanı ve coşkusu ruhlarında hissetmişler, kendi his ve düşüncelerini de ifade etme fırsatı bulmuşlardır.

Kastamonulu çocuklar Millî Mücadele yıllarında daha çok müsamerelerde görevler alarak, toplanan yardımlara iştirak ederek kendilerini göstermişlerdir. Bu müsamereler Millî Mücadele'ye destek vermek amacıyla gerçekleştirilmiş ve elde edilen gelirler, Millî Mücadele'ye sarf edilmiştir. Kastamonu'da Millî Mücadele yıllarında pek çok müsamereler tertiplenmiştir. Bu müsamerelerde Mekteb-i Sultani ön saflarda yer almıştır. Müsamereler halkta millî şuur oluşturulmasında ve millî heyecanın yükseltilmesinde etkili olmuştur.

Kastamonu'da 1919 yılı Ekim ayı içerisinde Mekteb-i Sultani'de gerçekleştirilen müsamerelerin ilkinde ilk defa millî şiirlere yer verilmiştir. Bu müsamerede, on iki talebe görev almıştır. Mektep talebelerinden Tarık Efendi Tefvik Fikret'in Devenin Başını; muallim rolünde olan Fuat Efendi Şehabeddin Süleyman'ın eserini terennüm etmişlerdir. Niyazi Efendi tarafından okunan İsmail Safa'nın Kitabullâh'ı, dinleyicilerin talebi üzerine Niyazi Efendi tarafından birkaç defa tekrarlanmıştır. Mehmet Emin'in Kesildi mi Ellerin? adlı şiiri yine Niyazi Efendi tarafından seslendirilmiştir. Kâmuran Efendi tarafından seslendirilen Muallim Hulûsi Efendi'nin Yaramaz'ı, istek üzerine birkaç kez tekrarlanmıştır. Müsamerenin ve gecenin kapanış konuşması Mekteb-i Sultani Müdürü Behçet Bey tarafından yapılmıştır.⁵³ Bu ilk müsamereler halk üzerinde olumlu tesirde bulunmuştur.

⁵³ "Sultanide Millî ve Edebî Mev'iza", *Açıksöz*, 19 Teşrinievvel 1335, s. 2.

Millî Mücadele yararına 19 Temmuz 1920’de yine Mekteb-i Sultani’de gerçekleştirilecek olan müsamerenin ilânı, 5 Temmuz 1920 tarihli *Açıksöz* gazetesinden duyurulmuştur.⁵⁴ Yine 15 Temmuz 1920 tarihli *Açıksöz*’de müsamere hazırlıklarının devam ettiğinden bahisle, bilet fiyatlarının bir lira ve maksadın müdafaa-i millîyeye hizmet olduğu, bu sebeple “*herkesin bu emr-i hayra iştirak edeceğinin ümit edildiği*” belirtilmiştir.⁵⁵ Mekteb-i Sultani talebeleri tarafından gerçekleştirilen millî ve edebî müsamere başarıyla gerçekleştirilmiş, salon halk tarafından ağzına kadar doldurulmuş, bütün biletler satılmıştır. Müsamerede ilk önce on iki talebe tarafından Mehmet Emin’in Feryat manzûmesi okunmuştur. Daha sonra talebelere Tahir Efendi Pervelizâde Muhammed Fuad’ın Nasreddin Hoca ve Oğlu’nu, Hayri Efendi Ey Ata Toprağı menşûresini, Tarık Efendi Ali Kâmi’nin Yangın’ını, Kâmuran Efendi Aziz Hüdaî’nin Diş Ağrısı’nı seslendirmiştir. Daha sonra Duhter-i Hindu’dan bir bölüm oynanmıştır. Bu temsil de, seyirciler üzerinde büyük bir tesir oluşturmuş ve çok beğenilmiştir.⁵⁶

12 Ekim 1921 tarihli *Açıksöz*’de çok yakında Hilâl-i Ahmer menfaatine bir müsamerenin yapılacağı duyurulmuştur.⁵⁷ 1 Kasım 1921 tarihli *Açıksöz*’de ise müsamerenin detaylarına yer verilerek şiirlerle birlikte musikişinas Niyazi Bey’e ait besteler interrenüm edileceği belirtilmiştir. Bilet fiyatları koltuklar için 200, birinci mevki için 100, ikinci mevki için 50 kuruş olarak belirlenmiştir. Biletlerin Naili ve İstikâmet Eczaneleri ile bütün gişelerinde satılmakta olduğu uyarısının yapıldığı gazete duyurusu: “*şu kış kıyamet günde vatani korumak için, yaralı hasta düşen kahramanlarımıza naçiz bir muavenette bulunmak için hamiyetli halkımızın bu müsamereye şitâb edecekleri tabidir*”⁵⁸ sözleriyle bitirilmiştir. 3 Ekim 1921 tarihli son duyuruda ise halkın istirahatini temin için salonun halı ve kilimlerle tefriş edildiği ve salonun soba ile ısıtılacağı belirtilmiştir.⁵⁹ Cuma akşamı ve Hilâl-i Ahmer menfaatine Mekteb-i Sultani’de gerçekleştirilen bu müsamere de çok başarılı olmuştur. Müsamerede İzmir faciasına dair bir piyes oynanmış, perde aralarında ise şiirlere yer verilmiştir. Piyeste Mekteb-i Sultani talebelerinden Tefvik Efendi, Cemal Efendi, Niyazi Efendi ve Şefik Efendi ve Yunan palikaryalarını canlandıran diğer talebeler görev almışlardır. Piyes sonrasında izleyiciler arasında ağlayanlara ve hıçkırıklara boğulanlara tesadüf edilmiştir. Perde arasında ise Arif Efendi, Şahap Efendi ve Niyazi Efendi şiir okumuşlardır.

⁵⁴“Mekteb-i Sultani Müsameresi”, *Açıksöz*, 5 Temmuz 1336, s. 2.

⁵⁵ “Sultani’de Müsamere”, *Açıksöz*, 15 Temmuz 1336, s. 4.

⁵⁶ “Mekteb-i Sultani’de Müsamere”, *Açıksöz*, 22 Temmuz 1336, s. 1.

⁵⁷ “Hilâl-i Ahmer Menfaatine Müsamere”, *Açıksöz*, 12 Teşrinievvel 1337, s. 1.

⁵⁸ “Mekteb-i Sultanide Hilâl-i Ahmer Menfaatine Büyük Bir Müsamere”, *Açıksöz*, 1 Teşrinisani 1337, s. 2.

⁵⁹ “Bu Akşamki Müsamere”, *Açıksöz*, 3 Teşrinisani 1337, s. 2.

Niyazi Bey'in Kuzu bestesi ise otuz talebe tarafından seslendirilmiştir.⁶⁰ Müsamere halk tarafından çok beğenildiğinden Mekteb-i Sultani talebesi tarafından tekrar sahneye konulmuştur.⁶¹

İstiklâl Mahkemesi Heyeti'nin himayesinde İzmir muhacirleri için Mekteb-i Sultani'de gerçekleştirilmiş olan en büyük müsamerelerden bir diğerinin duyurusu 14 Ocak 1922 tarihli *Açıksöz* gazetesinde yapılmıştır.⁶² Satılan bilet sayısı 3.000'i geçmiş, ayrıca İnebolu'ya 1.000 bilet gönderilmiştir.⁶³

23 Şubat 1922 tarihli *Açıksöz*'de ise müsamerenin programı yayınlanmıştır. Müsamerede Yâd-ı Vatan manzumesi 12 numaralı Şahab Efendi, İzmir'e Hasret şarkısı keman eşliğinde 144 numaralı Abdülvahab Efendi ve İsmail Zühdü Bey tarafından bestelenen Siyah Sancak şiiri yirmi talebe tarafından seslendirilmiştir. Daha sonra İstiklâl Mahkemesi Reisi Necati Bey tarafından bir konferans verilmiştir. Talebelerden 162 numaralı Şemseddin, 1 numaralı Burhan ve 65 numaralı Arif Efendi tarafından ise bir komedi oynanmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in konu edildiği üç perdelik piyeste Fatih Sultan Mehmet'i 7 Numaralı Hüseyin Efendi, Sadrazam Halil Paşa'yı 2 numaralı Cemal Efendi, Zağanos Paşa'yı 343 numaralı Eşref Efendi, Bizans İmparatoru Konstantin'i 65 Numaralı Arif Efendi, MacarMühendis Urban'ı 113 numaralı Sami Efendi, Amiral Lukas'ı 62 numaralı Şemseddin Efendi ve Patrik Gennadios'u 25 numaralı Tevfik Efendi canlandırmışlardır. Diğer rollerde ise 183 numaralı Asım Efendi, 164 numaralı İbrahim Efendi, 27 numaralı Hayri Efendi, 167 numaralı Asım Efendi ve 377 numaralı Doğan Efendi yer almışlardır. Ayrıca perde aralarında Sanayi Mektebi bandosu millî marşlar çalmıştır.⁶⁴ Müsamere salonu dolmuş, basamaklarda dahi oturacak yer kalmamıştır. İnebolu, Araç ve diğer kazalardan müsamereyi izlemeye gelenler olmuştur. Müsamere hasılatı ise 5.000 lirayı geçmiştir.⁶⁵

Kastamonulu çocuklar yardım faaliyetlerine bizzat nakdî destek vermek ya da bu faaliyetler içerisinde yer almak suretiyle de Millî Mücadele'ye katkı sağlamışlardır. Merkez İnas Mektebi'nden üç talebe Hilâl-i Ahmer Heyet-i Merkeziyesi'ne gelerek mektepleri namına topladıkları 3.247 kuruş 20 parayı teslim etmişlerdir. *Açıksöz* gazetesi bu hadiseyi

⁶⁰ "Evvelki Akşamki Müsamere", *Açıksöz*, 5 Teşrinisani 1337, s. 2.

⁶¹ "Dün Geceki Müsamere", *Açıksöz*, 7 Teşrinisani 1337, s. 2.

⁶² "Müsamere Bu Perşembe Gün", *Açıksöz*, 14 Kânunusani 1338, s. 2.

⁶³ "Büyük Müsamere", *Açıksöz*, 18 Şubat 1338, s. 2.

⁶⁴ *Açıksöz*, 23 Şubat 1338, s. 2.

⁶⁵ "Büyük Müsamere", *Açıksöz*, 25 Şubat 1338, s. 1.

sütunlarına taşıyarak “bu küçük hanımların gösterdikleri bu derecealâka-i vatan bizi sevinçlere gark etti”⁶⁶ değerlendirmesini yapmıştır.

Yine Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin 23 Nisan 1922 tarihli faaliyetine iştirak eden Mektebi Sultani talebelerinin gayretleri sonucunda aynı gün Cemiyet yararına 8.331 kuruş 20 para toplanmıştır. 27 Nisan 1922 tarihli *Açıksöz*’de bu faaliyete iştirak eden Mekteb-i Sultani talebelerinden 27 numaralı Hayri Efendi, 74 numaralı Muzaffer Efendi, 114 numaralı Necdet Efendi, 156 numaralı Şevket Efendi, 194 numaralı Feridun Efendi, 112 numaralı Burhan Efendi, 242 numaralı Bedri Efendi, 952 numaralı Mustafa Efendi, 253 numaralı Nuri Efendi ile talebeleri bu türden hayırlı işlere teşvik eden Mekteb-i Sultani müdürüne teşekkür edilmiştir.⁶⁷

1922 yılı Ekim ayı içerisinde *Yeniğün* gazetesi tarafından Ankara’da Mustafa Kemal Paşa için ve büyük zafer anısına bir abide yapılması fikrinin ortaya atılması ve bu fikrin benimsenmesinden sonra Ali Fuat Paşa başkanlığında kırk kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Ayrıca belediye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi mahalli teşkilâtlar nezaretinde de heyetler teşkil edilerek, toplanacak yardımların doğrudan doğruya Osmanlı Bankası aracılığıyla Ankara merkezine gönderilmesi ve iştirak edenlerin isimleriyle ne miktarda iştirakte bulduklarına dair tanzim edilecek listelerin *Yeniğün* idarehanesindeki Abide Heyeti’ne gönderilmesi istenilmiştir.⁶⁸

Bu çağrı üzerine bütün Vilayetler arasında en çok yardımın toplanması hususunda bir rekabet ortaya çıkmıştır. Kastamonu’da ise halk, tüccar, hükümet dairesi çalışanları, muallimler ve mektep talebeleri arasında bu yardım kampanyasına büyük oranda katılım olmuştur. *Açıksöz* gazetesi neredeyse üç ay müddetle yapılan yardımları listeler halinde sütunlarından vermeye devam etmiştir. Burada sadece Kastamonulu çocukların yapmış oldukları yardımlara örnekler vermekle yetinilecektir. Kastamonu Merkez İnas Mektebi talebesinin yapmış olduğu yardım toplamda 1.542 kuruştur. Sadece Devre-i Âliye Birinci Sınıf öğrencilerinin yapmış oldukları yardım aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁶⁹

Talebinin İsmi	Yardımanın Miktarı/Kuruş
Bedriye Hanım	50

⁶⁶ “Merkez İnasİbtidaiyesininHâmiyet-i Vatanpervênesi”, *Açıksöz*, 11 Mart 1337, s. 1.

⁶⁷ “Himâye-i Etfal Cemiyeti Riyasetinden”, *Açıksöz*, 27 Nisan 1338, s. 2.

⁶⁸ “Gazi Başkumandanımızın Heykeli”, *Açıksöz*, 20 Kânunuevvel 1338, s. 1; “İstiklâl Abidesi İçin”, *Açıksöz*, 28 Kânunuevvel 1338, s. 1.

⁶⁹ “Zafer Abidesi İçin”, *Açıksöz*, 22 Kânunusani 1339, s. 2.

Rabia Hanım	25
Huriye Hanım	25
Seher Hanım	20
Pakize Hanım	20
Fahire Hanım	15
Afife Hanım	15
Fahriye Hanım	20
Yekûn	190

Bu yardımlarda kimi zaman yardımda bulunan mektep talebeleri çok mütevazı davranmışlar ve isimlerinin gazete sütunlarında yayımlanmasını istememişlerdir. Nitekim Mekteb-i Sultani onuncu sınıf talebelerinden biri *Açıksöz* gazetesi idarehanesine gelerek sınıfları adına toplamış oldukları 307 kuruşu getirmiş ve isimlerinin yayımlanmamasını istemiştir.⁷⁰ Mekteb-i Sultani talebeleri toplamda aralarında 4.480 kuruş toplamışlardır. Son sınıf talebelerinden Ali Şefik, yardım listesiyle birlikte bir mektubu da *Açıksöz* gazetesi mes'ul müdürlüğüne teslim etmiştir. Ali Şefik tarafından Mekteb-i Sultani talebeleri adına kaleme alınan bu mektup aşağıda yer almaktadır:⁷¹

“Muhterem Müdür Bey

“Harim-i ismetinden vahşi ve medeniyetsiz istilâcıları kovarak istiklâl-i zaferini kazanan milletimiz, o şehâmetli zaferin hatırasını ebediyenmuhafaza için aziz ve mukaddes vatanımızın göğsüne bir abide yapmaya karar vermiştir. Bu abide, istiklâl kahramanı Mustafa Kemal Paşa namına yapılacaktır. Kastamonu Sultanisi'nin sevgili yavruları da her zaman olduğu gibi bu hamiyet müsabakasında elbette geri kalmayacaklardır dediğim zaman, gözlerinden akan yaşları ruhlarındaki teselli ile durdurabilen kardeşlerimin tahsine şayan bir tehalükle teberru ettikleri dört bin dört yüz seksen kuruşluk listeyi zat-ı âlilerine takdim ediyorum. Vatanın müstakbel kahramanları tarihin dönüm günlerinde üzerlerine tevcih eden bu kudsî vazifeyi azıcık olsun ifa edebilmekle pek bahtiyardırlar ve hepsi hürmetle ellerinizden öperler.

Kastamonu Sultanisi Umum Talebesi namına son sınıftan Ali Şefik”

Sanayi Mektebi talebeleri de yapılması düşünülen zafer abidesi için 505 kuruş yardım toplamışlardır. Aşağıdaki tabloda sadece Sanayi Mektebi Birinci Sınıf talebelerinin yapmış oldukları yardımlar gösterilmiştir.⁷²

Talebinin İsmi	Yardımanın Miktarı/Kuruş
İhsan	30

⁷⁰ “Sultani Onuncu Sınıf Teberru'atı”, *Açıksöz*, 23 Kânunusani 1339, s. 2.

⁷¹ “Zafer Abidesi Teberruati”, *Açıksöz*, 27 Kânunusani 1339, s. 2.

⁷² “Zafer Abidesi”, *Açıksöz*, 28 Kânunusani 1339, s. 2.

Ömer Ekrem	25
Hafız	20
Tahir	10
İrfan	10
Mehmed Ali	10
Ahmet	5
Yekûn	110

Darü'lmualliminin tatbikat mektebi altıncı sınıfından beş talebe *Açıksöz* gazetesi idaresine gelerek zafer abidesi için topladıkları 300 kuruşu teslim etmişlerdir. Bu talebeler arasında gazete idaresince fakir oldukları bilinen talebelerin olması dikkat çekicidir. Talebelere sorulan soru ve alınan cevaptan anlaşıldığı kadarıyla talebeler bu yardımı kendi harçlıklarından biriktirerek yapmışlardır. Bu talebelerden Saim Efendi 100, Mehmet Efendi 75, Şerif Efendi 50, Mahir Efendi 50 ve Hasan Basri Efendi 25 kuruş yardımda bulunmuşlardır.⁷³

Darü'lmuallimat talebesi de muallimleri, ambar memuru, aşçısı ve hademeleriyle birlikte 2.260 kuruş yardım toplamışlardır. Aşağıdaki tabloda Darü'lmuallimat Birinci Sınıf öğrencilerinin yapmış oldukları yardımlar gösterilmiştir.⁷⁴

Talebinin İsmi	Yardımanın Miktarı/Kuruş
Mualla Tefvik Hanım	100
Şaziye Mehmet Hanım	25
Mediha Tefvik	25
Hacer Sadık Hanım	25
Melahat Osman Hanım	150
Naciye Mehmet Hanım	30
Fazilet Şefik Hanım	50
Samiye Süleyman Hanım	50
Muazzez Muammer Hanım	25
Adeviye Osman Hanım	50
Yekûn	530

Ziraat Çiftlik Mektebi muallim, hademe ve talebeleri de 3.250 kuruş yardım toplamışlardır. Aşağıdaki tabloda sadece Ziraat Çiftlik Mektebi Birinci Sınıf talebelerinin yapmış oldukları yardımlar gösterilmiştir.⁷⁵

⁷³ “Darü'lmuallimin Talebesi”, *Açıksöz*, 6 Şubat 339, s. 2.

⁷⁴ “Darü'lmuallimat Talebatının Zafer Abidesine Vuku Bulan Teberruları”, *Açıksöz*, 4 Şubat 1339, s. 2.

Talebinin İsmi	Yardımanın Miktarı/Kuruş
Hüseyin Bekir	40
Salih	20
Muharrem	20
Mehmet	10
Hüseyin	20
Kemal	40
Yekûn	150

Zafer abidesi için İnebolu, Küre ve Çatalzeytin kazaları muallim ve talebelerinden de yardımlar toplanmıştır. Aşağıdaki tabloda sadece İnebolu Merkez Mektebi Devre-i Mutavassıta İkinci Sınıf talebesinin yapmış olduğu yardımlar gösterilmiştir:⁷⁶

Talebinin İsmi	Yardımanın Miktarı/Kuruş
Seyfeddin Hasan Kılınç	5
Niyazi Mutlu	10
Sıdkı Selçuk	15
Ziya Dünder	10
Sabri Karataş	5
Hikmet Oğuz Güneş	10
Salim Erdoğan	2
Enver Yavuz	10
Yekûn	67

Yukarıda ki verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Kastamonulu çocuklar Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfal gibi yardım kuruluşlarının Millî Mücadele için başlattıkları yardım kampanyalarına direk olarak katılmışlardır. Kimi zaman mektepli çocukların bizzat kendi harçlıklarından biriktirdikleri paralarla bu yardım kampanyalarına katkıda buldukları görülmüştür. Öğrencilerden bir kısmı bu konuda çok mütevazı davranmış, gazete sütunlarından isimlerinin yayınlanmasını istememişlerdir.

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasından hemen sonra yine mektep talebeleri Mustafa Kemal Paşa'ya ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne telgraflar çekerek zaferi tebrik etmişlerdir. Darü'lmuallimin talebeleri, İzmir'in istirdadı haberi üzerine Mustafa Kemal

⁷⁵ “Zafer Abidesi İçin Vuku Bulan Teberruat”, *Açıksöz*, 11 Şubat 1339, s. 2.

⁷⁶ “Zafer Abidesi Teberruatı İnebolu, Küre, Çatalzeytin Muallim, Muallime ve Talebatının Teberruatı”, *Açıksöz*, 17 Şubat 1339, s. 2.

Paşa'ya bir telgraf göndermiştir. Aşağıda Darü'lmuallimin talebesinin telgraflarına yer verilmiştir:⁷⁷

*“Ankara’da Büyük Halâskarımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Zafermilletin delâlet sizindir. Kapanmak üzere bulunan tarihimizi ihyaya himmetinizden dolayı
tebrikât ve teşekküratımızı takdim etmekle kesb ve şeref eyleriz.
Darü’lmuallimin Talebesi”*

Mustafa Kemal Paşa Kastamonu Darü’lmuallimintalebelerinin bu tebrik telgraflarına kayıtsız kalmamış ve aşağıda yer alan telgraflarıyla bizzat Darü’lmuallimintalebelerine teşekkürlerini iletmiştir.

*“Kastamonu Darü’lmuallimin Talebesine
Tebrikâtınıza ve hakkımdaki hissiyatınıza teşekkür ederim efendim.
17.10.1338
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal”*

Mekteb-i Sultani talebesi de zaferi kutlamak münasebetiyle Büyük Millet Meclisi Riyaseti’ne bir tebrik telgrafi göndermişlerdir. Aşağıda Mekteb-i Sultani talebesinin telgraflarına yer verilmiştir.⁷⁸

*“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine
İstiklâl ve istihlâs-ı vatan uğrunda çarpışan şanlı ordumuzun zaferlerini bütün arkadaşlarım
namına tebrik ederim efendim.
Mekteb-i Sultani Umum Talebesi namına Tevfik Fikret”*

Mekteb-i Sultani talebesinin bu tebrik telgraflarına, Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi Adnan Bey aşağıda yer alan cevabî telgraflarını göndermişlerdir.

*“Kastamonu Mekteb-i Sultanisi Talebesi Namına Tevfik Fikret Efendiye
Kahraman ordumuzun zafer-i mesud-i tebrikâtı havi telgraftâmeleri Heyet-i Umumiye’de kıraat
olundu. İzhâr buyrulan ihtisat-ı vatanperverâneye teşekkür olunur efendim.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Sanisi Adnan”*

⁷⁷ “Gazi Başkumandanımızın Bir Cevabı”, *Açıksöz*, 21 Teşrinievvel 1338, s. 2.

⁷⁸ “Sultanilerin Tebriki”, *Açıksöz*, Numara: 574, s. 1.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'nin çok farklı cephelerinde Türk çocukları, vatan savunmasında destanlar yarattılar. Bu çocuklar 11-12 yaşlarında ve çoğu mektepli idi. Bu çocuklar millî bilince sahip, yüksek ruhlu, imanlı ve vatanseverdi. Millî Mücadele yıllarında Kastamonu herhangi bir işgâle uğramamasına rağmen, her türlü fedakârlığı göstermekten ve evlatlarını cepheye göndermekten çekinmedi. Bu dönemde pek çok mektepli ihtiyat zabiti olarak cepheye gitti ve çoğu şehit düştü. Kastamonu'nun kahraman çocukları yine aynı zamanda bugün İstiklâl Yolu olarak adlandırılan İnebolu-Ankara Hattı'nda silah ve cephane sevkiyatında görev aldılar. Yaş seviyelerine uygun olarak buldukları yerlerde Millî Mücadele'ye katkı sağlamaya devam ettiler. Resmî heyetlerin ve zevatın karşılanması törenlerinde yer alan çocuklar, konuşmalar yaparak Millî Mücadele'nin en buhranlı dönemlerinde his, duygu ve düşüncelerini ifade etme şansı buldular. Kastamonulu çocuklar bu dönemde yine Millî Mücadele menfaatine tertiplenen müsamerelerde yer aldılar. Bu müsamereler halkta millî şuur ve heyecan uyandırması bakımından çok büyük etkide bulundu. Mektepliler muallimlerinin nezaretinde her şeyden önce sanatsal faaliyetlerde yer alarak kendilerini keşfetme imkânı buldular. Diğer taraftan tertiplenen müsamerelerde yer verilen millî ve edebî piyesler ve şiirlerle millî heyecanı yaşadılar ve yaşattılar. Vatanın düşman işgâlinde kurtarılmasından sonra gerek Mustafa Kemal Paşa ve gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne çekmiş oldukları tebrik telgraflarıyla zaferin sevincini en üst düzeyde paylaştılar. Yüz yıl önce gençlerin yaşadığı ve taşıdığı millî ruh ve heyecanın, bugünde her zaman için canlı tutulması önemli görülmektedir.

Kaynaklar

Açıksöz, 17 Şubat 1339.

AÇIKSÖZ H., *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Türk Ocakları Yayını, Kastamonu 2019.

AKIN, H., “Kastamonu’nun Çanakkale Kahramanları”, *Yeni Türkiye*, S. 65, Ankara 2015, s. 1167-1169.

AKTAŞ, E., “18 Eylül 1880 Tarihli Bir Layihaya Göre Kastamonu Vilayeti”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, 2015, s. 223-239.

CEBESOY, A. F., *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

“Aşk-ı Vatan”, *Açıksöz*, 7 Kânunuevvel 1335.

BCA, 30.18.1-1/1.4.6.

BOA, Y.PRK.UM.3.19.

BOA, Y.PRK.UM.3.19.

BOA, DH.KMS.54.53.

BOA, DH.EUM.AYŞ.13.62.

BOA, DH.EUM.AYŞ.13.35.

BOA, DH.KMS.52.1.

BOA, DH.KMS.54.30.

“Bu Akşamki Müsamere”, *Açıksöz*, 3 Teşrinisani 1337.

“Büyük Müsamere”, *Açıksöz*, 18 Şubat 1338. *Açıksöz*, 23 Şubat 1338.

“Büyük Müsamere”, *Açıksöz*, 25 Şubat 1338.

“Cuma Günkü Tezahürat-ı Milliye”, *Açıksöz*, 9 Ağustos 1336.

ÇAĞLAR, G., “Kuvây-ı İnzibatiye”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 15, 1995, s. 343-365.

ÇİÇEK, R., “Ankara Hükümeti’nin Dünya’ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu”, *Atatürk Yolu*, C. 5, S. 20, 1997, s. 399-413.

ÇİÇEK, R., “Millî Mücadele’de Batı Karadeniz”, *Türkler*, C. 15, Ankara 2002, s. 1139-1180.

ÇİÇEK, R., “Kastamonu: Birinci Dünya Savaşında Bir Osmanlı Kenti”, *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th Symposium of the International Committee of pre-Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb (2008)*, C. I, Berlin 2010, s. 121-135.

“Darü’lmuallimat Talebatının Zafer Abidesine Vuku Bulan Teberruları”, *Açıksöz*, 4 Şubat 1339.

“Darü’lmuallimin Talebesi”, *Açıksöz*, 6 Şubat 1339.

“Dün Geceki Müsamere”, *Açıksöz*, 7 Teşrinisani 1337.

ESKİ, M., *20. Yüzyılda Kastamonu Kadınları*, Önder Matbaacılık, Ankara 2008.

ESKİ, M., “Kastamonu’da Yapılan İlk Kadın Mitingi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 27, 1994, s. 653-662.

ESKİ, M., “Mütareke Sonrasında Kastamonu’ya Gelen Önemli Kişiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 45, 1999, s. 1039-1088.

....., *Kastamonu Valileri (1838-2000)*, Kastamonu Valiliği, Ankara 2000.

“Evvelki Akşamki Müsamere”, *Açıksöz*, 5 Teşrinisani 1337.

“Gazi Başkumandanımızın Heykeli”, *Açıksöz*, 20 Kânunuevvel 1338.

“Gazi Başkumandanımızın Bir Cevabı”, *Açıksöz*, 21 Teşrinievvel 1338.

GÖL, H., “*Millî Mücadele Döneminde Hürriyet ve İtilâf Fırkası*”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

“Hilâl-i Ahmer Menfaatine Müsamere”, *Açıksöz*, 12 Teşrinievvel 1337.

“Himaye-i Etfal Cemiyeti Riyasetinden”, *Açıksöz*, 27 Nisan 1338.

“İstiklal Abidesi İçin”, *Açıksöz*, 28 Kânunuevvel 1338.

KARCI, E., “Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi’ne Dair Bazı Tespitler”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 39, 2019, s. 461-483.

Kastamonu, 25 Eylül 1336.

Kemal, *Türkiye’nin Sıhhi ve İçtimaî Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti*, Öğüd Matbaası, Ankara 1338.

KÖSTÜKLÜ, N., “8. Fırka Ahz-ı Asker Kalem Riyaseti 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defterine Yansıyan Milli Mücadele’de Uşak ve Civarı ile İlgili Belgeler”, *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu (Uşak 02-04 Ekim 2012)*, C. I, Ankara 2014, s. 1-18.

KÖSTÜKLÜ, N., “Birinci Dünya Savaşı Sosyal Tarihinin Yeterince Bilinmeyen Önemli Bir Kaynağı: “Vefâyâta Mahsus Vukûat Defterleri”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XII, S. 24, 2017, s. 19-29.

KÖSTÜKLÜ, N., “Milli Mücadele’de Türk Çocukları ve Bir Destan”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIII, S. 37, 1997, s. 249-263.

KÖSTÜKLÜ, N., “Birinci Dünya Savaşı’nda 12. Osmanlı Otomobil Kolu’na Ait Efrad Künye Defteri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXIV, S. 98, 2018, s. 41-126.

“Mekteb-i Sultani Müsameresi”, *Açıksöz*, 5 Temmuz 1336.

“Mekteb-i Sultani’de Müsamere”, *Açıksöz*, 22 Temmuz 1336.

“Mekteb-i Sultanide Hilâl-i Ahmer Menfaatine Büyük Bir Müsamere”, *Açıksöz*, 1 Teşrinisani 1337.

EVSİLE, M., *Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri*, Amasya 1997.

“Merkez İnas İbtidaiyesinin Hamiyet-i Vatanperveranesi”, *Açıksöz*, 11 Mart 1337.

“Muvasalât-ı Vilayetpenahi”, *Açıksöz*, 23 Teşrinisani 1335.

“Müsamere Bu Perşembe Gün”, *Açıksöz*, 14 Kânunusani 1338.

“Ordumuzun Maarifperverliği”, *Açıksöz*, 16 Nisan 1338.

PEKER, N., *İstiklâl Savaşı (İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı)*, Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2018.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1333-1334/1918, Hilâl Matbaası, 1334.

SEZEN, T., *Osmanlı Yer Adları*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

“Sultani’de Müsamere”, *Açıksöz*, 15 Temmuz 1336.

“Sultani Onuncu Sınıf Teberru’atı”, *Açıksöz*, 23 Kânunusani 1339.

“Sultanide Millî ve Edebî Mev’iza”, *Açıksöz*, 19 Teşrinievvel 1335.

“Sultanilerin Tebriki”, *Açıksöz*, Numara: 574.

SÖYLEMEZ, F., “Millî Mücadele Döneminde Kastamonu’da Kurulan Cemiyetler”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 14, 1994, s. 243-254.

ŞAHİNGÖZ, M., “Millî Mücadele’de Kastamonu”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (Kastamonu 19-21 Ekim 1988)*, Ankara 1989, s. 133-143.

ŞAHİNGÖZ, M., “Millî Mücadele’de Protesto ve Mitingler”, *Türkler*, C. 15, Ankara 2002, 726-743.

ŞENEL, Ş., “19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2015, s. 256-274.

TAVUKÇU, İ., “Millî Mücadele Döneminde TBMM Hükümetlerinin İdari Taksimat Alanında Yaptığı Düzenlemeler”, *Tarih ve Gelecek*, C. 6, S. 2, 2020, s. 721-758.

Türk İstiklal Harbi(*İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*), C. 7, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara 1975.

YILMAZM. S.-Emine Pür, “Millî Mücadele Dönemi’nde Buhara Heyetinin Kastamonu’dan Geçışı (1921)”, *I. Milletlerarası Türkiye-Özbekistan Münasebetleri Sempozyumu (8-10 Kasım 2018/Kastamonu)*, Kastamonu 2018, s. 241-249.

YILMAZ M. S., “Azerbaycan İlk Sefaret Heyeti’nin Kastamonu’dan Geçışı (8-10 Ekim 1921)”, *I. Milletlerarası Türkiye-Azerbaycan Münasebetleri Sempozyumu (12-14 Mayıs 2016/Kastamonu)*, Kastamonu 2016, s. 319-324.

“Zafer Abidesi Teberruatı”, *Açıksöz*, 27 Kânunusani 1339.

“Zafer Abidesi”, *Açıksöz*, 28 Kânunusani 1339.

“Zafer Abidesi İçin”, *Açıksöz*, 22 Kânunusani 1339.

“Zafer Abidesi Teberruatı İnebolu, Küre, Çatalzeytin Muallim, Muallime ve TalebatınınTeberruatı”, *Açıksöz*, 17 Şubat 1339.